1881

Uwagi

nad pewnym o Duchowieństwie mającym za Tytuł: Duchowieństwo wszelkiego obrządku w Koronie i W.X.Lit. - Warszawa w Drukarni Nadwornej J.K.Mci i Komissyi Edukacyjnej Narodowej 1790. -

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl
XVIII.1.591.

5005

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

UWAGI

NAD PEWNYM

O

DUCHOWIENSTWIE

PROIEKTEM

MAIĄCYM ZA TYTUŁ

Duchowieństwo wszelkiego obrządku w Koronie i w Wielkim Xięstwie Litewskim.

Uderz ale słuchay. Themistokles Eurybiadesowi.

W WARSZAWIE

w Drukarni Nadworney J. K. Mci i P. Kommissyi Eduk: Narodowey Roku 1790.

http://rcin.org.pl

Te Uwagi służyć mogą za drugą część Proiektu odezwy Duchowieństwa.

XVIII.1.511
http://rcin.org.pl

Rozchodzi ſię po ręku Duchownych i Swieckich Proiekt: pod tytułem: *Duchowieńſtwo wſzelkiego Obrządku w Koronie i w W. X. Litt:* Nie wybadywam ſię od kogo on ieſt podany. Z kądkolwiek wyidą w tey mierze Proiekta; zapewne wyżsi Paſterze roztrząſać ie, uwagi i zdania ſwoie Prześwietney Deputacyi przekładać będą. Zapewne przez powinną urzędu ſwego nad niżſzym Duchowieńſtwem pieczołowitość, przez dzielną o prawa i ſwobody Jego, o zabieżenie wſzyſtkim Kościołow Polſkich i całego Stanu uſzczerbkóm gorliwość, nieomieſzkaią czynić i mówić w Stanach Zgromadzonych, co prawdę wyiaśnić, co zamyſły i rady niektórych, acz z naylepſzey chęci pochodzące, ale bez prawdziwey, iako rzeczy ſwemu Stanowi obcych wiadomości, ku fluſznemu ſkierować, co od dalſzych uciſków Stan ten tylą cioſami rażony u wielu na cel nienawiści, nie wiedzieć, dla czego wy-

http://rcin.org.pl

ſtawiony obronić może. Niżſze Duchowieńſtwo nie ma w zaſiadaniu Prześ: Stanów mieyſca, nie ma głoſu; odezwy i zażalenia ſię Jego z zaciſza domów, z głębokości ſtrapionego ſerca czynione, ledwo dochodzą do Swiątyni Praw. Wielu ſię znayduie, coby nigdy w oświeconym Narodzie bydź nie powinno, którzy bez wniścia w roztrząſanie rzeczy, bez wyſłuchania drugiey ſtrony, bez należytego do uznania prawdy zaſtanowienia ſię, prędko i z zamachem władnącey mocy ſądzą, którzy nieradząc ſię ſumnienia, wielkich i nieodmiennych a nayprościeyſzych prawideł ſłuſzności, początkowych Towarzyſtwa Ludzkiego rządu i dobra rzeczywiście poſpolitego zaſad, za małą rzecz maią, uciemiężenie licznych Kraiu Mieſzkańców, lub całey klaſsy Obywatelow; kiedy nayſkrupulatniey Prawodawca lub iakikolwiek Władca, trwożyć ſię powinien, aby ręka Jego nikogo nawet poiedynczo uwa-

http://rcin.org.pl

żanego nie obciążyła, żeby nikt słusznie w goryczy serca nie mógł mówić: Ten, któremu opieka Osoby, maiątku i czci moiey poruczona, ten mnie uciśnął, i nie mam się do nikogo na świecie z żalem moim, z upomnieniem się o krzywdy, o naprawę, o nadgrodę szkod udać. Zaufanie Duchowieństwa Polskiego zasadzone iest iedynie na pilnym czuwaniu Biskupów o całość własności i Prawa iego, na rozwadze, słuszności, religii, sumnieniu Zgromadzonych Stanów. Nie można tego zataić, że przeszłe postępowanie mieszza w nas tę ufność i trwogą nabawia. Ależ Prawda i Sprawiedliwość wszystko poprawić, iak powinna, tak może. Dopiero większa iest nadzieia nowym przeciwnościom zabieżenia. W tym ia zamiarze nie wiedząc, co Nuncyusz Stolicy Rzymskiey tak z mądrości i gorliwości swoiey znany, co Przezacne Biskupów Zgromadzenie, bądź spolnie, bądź z osobna w tey rzeczy Stanom

http://rcin.org.pl

przełożą dla zaftanowienia wſzyſtkich o tey ſprawie ſądzić maiących, dla pociechy zaſmuconych w powołaniu Wſpół-Braci moich, przedſięwziąłem niektóre uwagi, a raczey wątpliwości i zapytania moie około Proiektu pod tytułem: *Duchowieńſtwo wſzelkiego obrządku*, wypiſać. Nie chcę w każdy Artykuł, w każdą ſzczególność Proiektu wchodzić, częścią, żeby tęſknicą i przedłużeniem nie zrazić Sędziów, do których ſię tu odwoływam, a Ci ſą wſzyſcy światli i cnotliwi Ludzie, przed któremi w każdey ſprawie, w każdey mowie ſtawam chętnie; częścią, że w założonych ogólnych rozumu i ſłuſzności prawidłach, wſzyſtkie ſię do ſzczególnego ſtoſowania uwagi i prawdy zamknięte znaydą.

Ktokolwiek bez uprzedzenia ſłuchać zechce, ten zapomni o tym, że one od Duchownego pochodzą; tak iako Ja zapomninam, że do Swieckich mówię, ten całą baczność obroci na to, co ſię mówi, czy tam

http://rcin.org.pl

ieſt racya i ſprawiedliwość; a to znalazłſzy, nie opartey mocy Prawdy z chlubą powinny hołd odda. Dałby Bóg! aby tak wſzyſtkim, iak temu Naywyżſzemu Sędziemu Duſza i Serce moie otwarte były, a nikt by mnie o oſobiſty, lub ſpolny Zgromadzeniu memu podły interes, o chęć ſporów i ſprzeciwienie ſię, o żaden poboczny powód niepoſądził. Zawſze winne Oſobom i doſtoieńſtwu uſzanowanie z wolnością, którey Boſtwo prawdy, którey Swięta Sprawiedliwość wyciąga, łączyć będę.

Uwagi około niektórych Szczególnych Artykułów Proiektu.

„WSTĘP do Proiektu oświadcza „gorliwość o uſzanowanie i rozkrze„wienie Religii w tych ſłowach: aby „Swięta Religia Katolicka Rzym„ſka, iako panuiąca w naywyżſzym „poſzanowaniu w Państwach naſzych „zoſtawała, i bądź przez ściſły ſwych

http://rcin.org.pl

„Pasterzów dozor, bądź przez pilne „Praw Jey Swiętych, przez Obywa„telów wykonanie, iak nayszerzey „krzewiła się; następuiące względem „Duchowieństwa wszelkiego obrząd „kuw Kraiach Rzpltey naszey czy„niemy rozporządzenie.,,

Należy dla czci i dobra Religii, życzyć, żeby słowne oświadczenia gorliwości i uszanowania ku Niey rzadsze były; żeby ustawy, które się uciśnieniem Stanu Duchownego, naruszeniem własności i praw Jego, uszczerbkiem Kościołow i Beneficyów kończyć zwykły, żeby mówię, takie ustawy nie zaczynały się od słów, chęc pomnożenia dobra Kościoła okazuiących; żeby ludzie co do wiary i służby Bożey obojętni, pochopu stąd do natrząsania się i urągania, tak ze świętości Religii, iako i z ogłaszaney w takowych pismach pobożności nie brali. Niech nikomu nie będzie dana okazya porownywania ich w tey mierze z temi Samowładców wyrokami, które

http://rcin.org.pl

w początkowym wstępie chełpliwie chęć o dobro każdego z Poddanych ogłosiwszy, tym kończą, że ich uciskają, że nowe na nich coraz samowolnie ciężary stanowią. My do tey Narodu Polskiego pobożności, która od starodawnych wieków w sercach Synów tey Oyczyzny iest wkorzeniona, z ufnością się i uczczeniem udaiemy.

§ I. *Podział Dyecezyi*

Nie będąc dobrze wiadomy tych wszystkich okoliczności, które się do podziału Dyecezyi dokładnego stosuią, a będąc pewnym, że *a Collegio Episcoporum* ta rzecz naydoskonaley zważona i wyiaśniona będzie, przestaię na tym zapytaniu: Czyli w tym podziale, Bóg wie kiedy nastąpić maiącym, może bydź zapomniana potrzeba opatrzenia Konsystorzów, Kancellaryi, Seminaryów, Burs, Szpitalów? Czy podług słuszności i ludzkości opatruiąc Rzecz-

http://rcin.org.pl

pospolita te potrzeby przy innych kosztach, których Administracya, reparacye w dobrach, processa nieochybne; wymagać będą, czy, mówie, Rzplta zyska coś znacznego do Skarbu? czy ten zysk wart tak okropnego zabrania Dobr Biskupich? czy kiedykolwiek wolne iest naruszenie własności bądź osobistey, bądź funduszowey, a dopieroż czy nie naysmutnieysze iest w ten czas, gdy się nadaremnie i bez zysku dla tego, na którego pożytek iść miało, czyni. Czy sława tak osobista, iako bardziey ieszcze naypoważnieyszego Stanów Zgromadzenia, która bez cnoty, sprawiedliwości, niczym nie iest; nie warta tego, aby się nic takowego nie dopuścić, coby dawało przyczynę uskarżania się, iż Prawo własności w zasadach swoich skażone iest i obalone.

§ II. *Jura Stolæ.*

Rozumiem, iż ten paragraf nie potrzebny iest w Proiekcie. *Naprzod,*

http://rcin.org.pl

że po wſzyſtkich prawie Dyecezyach Zwierzchność Biſkupów tym nieprzyzwoitościom, których obwinienie na całe Duchowieńſtwo padać nie może, opatrznie zagrodziła. Są zakazy względem kartek, ſą opiſy względem Jura Stolæ, ſą urządzenia, ſą wizyty i dozor Dziekanów. *Powtore*, że ieżeli Prawodactwo, miałoby ſię we wſzyſtkie ſzczególności każdego urzędowego wydziału wdawać, naſtąpićby dwoie złe muſiało: iedno, że nie obeymuiąc wſzyſtkiego, bo to niepodobna, dawałoby Ludziom, bardziey litery prawa a nie ſwego ſumnienia i przyſtoyności patrzącym, okazyą do pozwalania ſobie w tych przypadkach, któreby uſtawami obięte nie były: drugie złe, że ten Duch ſkrzętności, regulowania, przepiſywania, i rozrządzenia wſzyſtkiego w ſzczególności, przeciwny ieſt powadze Prawodactwa; naprzykrzony bez pożytku, wprowadzaiący nieſpokoyność, inkwizycye, ſzpiego-

http://rcin.org.pl

wania i delacye, a zatym czyniący rząd uciążliwym i nieznośnym. Takich skutków doznają te pod Absolutyzmem kraie, w których się to, że tak rzekę, kmiotrostwo Prawodawcze zagnieździło, w których dowcipy koncepistów wysilają się na wynalazki, a zrzęda cyrkularnych dozorców zaostrza i pomnaża wynikaiące z nich przykrości.

§ III. *Protonotaryusze.*

Prawdziwa o *Notaryuszach* i *Protonotaryuszach* Apostolskich wiadomość iest ta: Obszerność Dyecezyi, co do rozległości mieysca w Polszcze, dała okazyą stanowienia Notaryuszów Apostolskich. Konsystorz ieden, albo dwa niewystarczały do wygody tych, którzy mieli potrzebę udawania się do Aktów Dyecezalnych. Ci Notaryusze poprzysięgli przyimowali do Akt swoich wpisy Duchownych tranzakcyi, ale nigdy czynić tego nie byli mocni

http://rcin.org.pl

bez pozwolenia i upoważnienia od Zwierzchności Biſkupiey, i zawſze obowiązani byli wnoſić w kſięgi Konſyſtorſkie, co docześnie i dla wygody oddaſonych Kapłanów w Aktach ſwoich wpiſano mieli. A tak, przez ten dwoiaki wzgląd, byli oni iako Piſarzami Dyecezalnemi, żadney oſobney mocy i władzy nie maiącemi. Jeżeli iakie trafiały ſię ſtąd nieprzyzwoitości, czuwała nad tym, zapobiegała i znoſiła Zwierzchność Biſkupia, tak przez wzgląd na poſpolite dobro Duchowieńſtwa, iako i na właſną powagę i władzę ſwoią. Są świeże nawet rozrządzenia i ponowione będą około liczby, przyſiąg, i taxy aktów Notaryuſzów: niepodſtępne więc ſą ich czyny, iawnie ſię i dobrą wiarą urząd ich wykonywa.

Pronotaryuſze zaś nic więcey od Notaryuſzów nie maią, prócz iakiegoś tytułu wyżſzego i powierzchownych ozdób w niektórych ſtroiu ſwoiego częściach. Wiedzieć ie-

http://rcin.org.pl

ſzcze trzeba, że tych Protonotaryuſzów więcey ieſt imiennych i tytularnych, niż rzetelnie funkcyą Piſarſką ſprawuiących. Coż za nieprzyzwoitość ſtąd wynika kiedy, iako ſię rzekło, Zwierzchność Dyecezalna ſama do ich tytułu wykonanie funkcyi w przypadkach potrzeby ſwoim pozwoleniem przyłącza? kiedy Akta ich dla ważności, muſzą bydź w zwyczayne kſięgi Konſyſtorſkie wciągnione? Aże niektórym z nich podoba ſię noſić kutaſik zielony u kapeluſza, a pończochy fioletowe, bez żadnego niczyiego uſzczerbku, co to komu ſzkodzi? Z tego rzeczy wyłozenia, pokazuie ſię, iż paragraf ten Protonotaryuſzów mógł bydź w Proiekcie opuſzczony, iako, iż bez tey około nich troſkliwości mogło ſię obeyść i utrzymać oświadczone na początku Proiektu uſzanowanie ku Religii; oświadczona o dobro i cześć Paſterzów gorliwość. Prawdziwie nie wſzyſtko ogarniać ieſt dziełem i obowiązkiem Prawodaſtwa.

http://rcin.org.pl

§ IV. *Teſtamenta.*

Pierwſza część tego paragrafu ieſt w tych ſłowach: „ Jako ten tylko „ dar noſić może nazwiſko pobo- „ żnego i dobrowolnego uczyn- „ ku, który ieſt ſkutkiem woli ro- „ zważney człowieka, ſtan zaś u- „ mieraiących rozmaitemi uciśnio- „ ny dolegliwościami, częſtokroć „ ogołaca ich z potrzebney refle- „ xyi do poięcia własnych zmy- „ ſłów, *legata* przez kogożkolwiek „ *a decumbentibus in lecto ægritudi-* „ *nis in rem* Stanu Duchownego „ czynić zakazuiemy. „ Uważaiąc powód w tym punkcie proiektu przytoczony, z którego wyprowa- dza ſię zakaz czynienia *legatow* po- bożnych, to ieſt *ſtan człowieka zbli- żonego do śmierci*, zdaie ſię wypły- wać ten wnioſek: iż żaden człowiek, żadnego teſtamentu na śmiertelnym łożu czynić nie może, i w ſupozycyi takowey iednoſtayności Prawa, nie możnaby ſię uſkarżać na nierówność

http://rcin.org.pl

względem Duchownego Stanu; lecz ieżeli *człowiek umierający, rozmaitemi uciśniony iest dolegliwościami i z potrzebney reflexyi ogołocony*, kiedy idzie *o pia legata, i dar iego* nie może nosić nazwiska pobożnego i dobrowolnego uczynku, a tenże sam człowiek umieraiący, *nie iest uciśniony rożnemi dolegliwościami*, ani ogołocony z potrzebney reflexyi i dar iego może nosić nazwisko dobrowolnego uczynku, w ten czas, kiedy inne rozrządzenia, np. zapisy i *legata* dla Krewnych, Sług, Przyiacioł, czyni; nie widzę w tym, ieno kontradykcyą i parcyalność. Możnaby insze przytaczać pobudki i powody określenia legacyi funduszowych, możnaby warunki i ostrożności, które i Religia i wolność cywilna przypuszcza, przepisywać prawem. Ale iedney przyczyny iedneż są skutki, iedney racyi iedneż wnioski. Boże! day Prawodawcom tego Ducha mądrości i sprawiedliwości, któryby równo względem wszystkich Obywa-

http://rcin.org.pl

telów natchnął im pieczołowitość i opiekę.

Część druga tegoż Paragrafu ściąga się do Poddanych i Pospolstwa

Gdybyśmy się zapytali Pospolstwa naszego, czy ich to gubi i niszczy, że którys z nich kiedy na pobożne i miłosierne uczynki da Złł: 55. Czy wolą inne uciemiężenia, daremszczyzny narzuty? Prócz tego zakaz, aby ze zbioru swego wieśniak udzielić nie mógł Kościołowi, Szpitalowi &c: znosi użycie własności tych Ludzi, którey prawo przynaymniey do owoców swey pracy, do zbioru z przemysłu i ręki maią. Nie ścieśniaymy tey cząstki wolności Ludu, pod pozorami i chlubnemi tytułami starania o ich dobro, bo takowy pretext zbyt obszernie i zbyt niebezpiecznie rozciągać się może. Jeszcze iedna wątpliwość. To wolno będzie poddanemu na piiaństwo, na biesiady, na rozpustę wydać, kiedy

http://rcin.org.pl

i ile chce z pieniędzy i ruchomości swoich, a Zwierzchność Dworska przyda chętnie exekucyą Arendarzowi na odzyskanie po części wyłudzonego, i ze szkodą obyczaiów zaciągnionego długu; a nie wolno dobremu, pobożnemu Gospodarzowi, który skromnością i wstrzemięźliwością swoią oszczędził i pomnożył maiątek, dobrowolnie bez tych patentów, bez tych Dyplomatów Dworskich od Dziedziców lub Dworów, ofiarować na utrzymanie i ozdobę Swiętyń Pańskich, na poratowanie bliźnych, na iakikolwiek dobry uczynek? Już też w niniejszych czasach, nie tak skorzy Ludzie do takich datków, nie wiem czy to z chlubą tego wieku i pokolenia, że co hoynie, wspaniale, Szlachetnie dawali Przodkowie, to z taką chciwością odbieraią Potomni, a ieszcze żadnego z owemi dobroczyńcami ani krwi związku ani podobieństwa w zasługach nie maiący. Jeszcze i w tym Paragrafie pomno-

http://rcin.org.pl

żenie pieniactwa, nowe sprawy Szlachty z Kiężą w Ziemstwie, a Chłopów z temiż w Kommissyach Woiewódzkich, żeby Stan Duchowny ochydzić i umartwić przydaie się nowa Kommissyom Woiewodzkim Juryzdykcya, daie się nawet Cywilna exystencya Poddanym, którą im we wszystkich okolicznościach przeczą, którey im nie dozwalaią, w czynieniu innych układów z Xiężą nawet, iakie są kompozyty o Dziesięciny, co się iawnie w niższym Artykule wyda.

Trzecia część rzeczonego paragrafu zaczyna od reasumowania Konstytucyi Roku 68. przez którą post Ecclesiasticos iak tam zowią Spirituales bez testamentu zmarłych, trzy części ruchomego maiątku Sukcessorom iść powinni, a czwarta na rzecz Kościoła i Plebanii lub innym nazwiskiem Beneficium zostawać. I zacząwszy od tego wyrazu reassumuiemy niby na żart, bo każdyby rozumiał, iż się

http://rcin.org.pl

dawna uſtawa potwierdza, kończy nową ſtanowi Duchownemu przeciwnością, nowym uſzczerbkow iego powiękſzeniem w ten ſpoſób, w czym dalſzy przepis wſpomionego prawa iuż nie do 3. części, ale do reſzty pozoſtałego po zmałym maiątku, aby był zachowany nakazuiemy. Każdy nieuprzedzony, a zatym czyſtą myślą i ſercem rozważaiący rzeczy, zapyta ſię w tym mieyſcu. Czy ſprawiedliwość i przyſtoyność nie każe, aby w Prawodactwie nie okazywać tey obraźliwey na ſamą Swieckich ſtronę parcyalności, tak obraźliwego nad Stanem Duchownym przewodzenia? Czy owa pamiętnego Seymu 68. uſtawa, która Kościołom i Beneficiom, zoſtawowała przynaymniey czwartą część ruchomego maiątku ab inteſtatis Spiritualibus, nie miała więcey względu na ſłuſzność, na dobro Plebanii, niż ta nowa uproiektowana? Weś wſzyſtko po Kſiędzu, chóćby maiątek iego był tylko zbio-

http://rcin.org.pl

rem z ſamego dobra kościelnego wynikaiącym. Niech ani Kościoł ku utrzymaniu reparacyi i ozdobie ſwoiey, ani goſpodarſtwo ku polepſzeniu i zapaſom dalſzym nic ſtąd nie pożytkuie. Czy w takim proiekcie znayduie ſię iakikolwiek wzgląd na dobro poſpolite? Częścią tego dobra ieſt należyty ſtan Kościołów i Plebanii. Czy weyrzawſzy w ſumnienie i ſerce ſwoie ci, którzyby takie uſtawy czynić chcieli, znaydą w nim powod czyſtey miłości, Religii i Oyczyzny. Alboż to nie ſpływa na pożytek ſłużby Bożey, na pożytek ludu, a zwłaſzcza tego biednego poſpolſtwa, kiedy Plebani w dobrym ſię ſtanie znayduią.

Bardzo ſię dziwić należy, że w takowym Proiekcie nie miano ani na to względu (ale cóż kiedy o tym nie wiedzą, ani wiedzieć chcą) iak wielu w zabieraniu takich Sukceſsyi dzieie ſię nieprzyzwoitości. Codzienne i w oczach naſzych zdarzone przykłady uczą, iak natar-

http://rcin.org.pl

czywie, ſkoro Duſza z Kſiędza wyidzie iaką z napaścią, niewzględnością, chciwością od tego zaczyna wielu Sukceſſorów po zmarłych bez teſtamentu Kſiężach, że nie pytaiąc ſię co nawet przez 68. uſtawę należy na wytknięte tam wydatki opanowywaią wſzyſtko, a potym prawować ſię każą. Straſzne ſłowo *prawować ſię*, a ieſzcze ſłabſzemu, a ieſzcze ubogiemu i u Sędziów równy interes i wiele związków z obwinionym maiących. Kſiądz wchodzi w nieznaną Poſſeſſyą tyſiączne pierwſzych nakładów ſtawiaią mu ſię potrzeby. Seym ninieyſzy nałożył na niego ſtęple, wymógł dwoiſtą ofiarę, zoſtawił ſkrzywdzenie w przeciętych na połowę procentach, zatrzymał ciężar Subſidii Charitativi i zaraz muſi od proceſſów długich, koſztownych zaczynać. Wielom zapewnie przyidzie ſię wyrzekać Plebanii zwłaſzcza ubożſzych, iakich ieſt wielka liczba i dla niedoſtatku i dla kłopotu.

http://rcin.org.pl

Jeszcze w tym Paragrafie naruszone są prawa Kościelne, w kraiach Rzeczypospolitey, iako we wszystkich Katolickich Państwach przyięte. Opaci Klaustralni iako prawdziwi Zakonnicy podług Kanonów, nic na siebie, a zatym ani na Sukcessorów krwi nabywać nie mogą. Jakimże sposobem, iakim prawem maiątek ich ruchomy należeć ma do krewnych i powinowatych. Jeżeli się godzi, ieżeli przystoi na nic w używaniu władzy nie mieć względu. Jeżeli tym osobom, lub Zgromadzeniom, które pod opieką władzy swemi prawami, z pewnemi warunkami przyięte do Kraiu zostały, wiary dochować nie należy, cóż pewnego, co bespiecznego będzie?

Jeszcze iedna wątpliwość bardzo trudna do rozwiązania. Testamenta Kśięży prawie wszędzie kassuią, wszędzie za nieważne maią, w prawach i Konstytucyach nie masz nic pewnego i stałego około testamentów, wszystko w tey mierze zawi-

http://rcin.org.pl

ſło od tłomaczenia i upodobania Sędziów. Zaczym zdaie ſię obłudny ten w rzeczoney uſtawie warunek *ab inteſtatis*. Bo każdego Kſiędza zmarłego zrobią *inteſtatum*, niſzcząc iego teſtament. Móy Boże! czy godzi ſię tak urągać z ſprawiedliwości. A prawdziwie tak ſię dzieie doświadczenie mnie i wielu innych o tym przekonywa.

§ V. *KLASZTORY*

Co ſię tycze lat do ślubowania potrzebnych w Zakonie, to iako rzecz ieſt Kanonów, i ma ſwoią uſtawę w Concilium powſzechnym Trydenckim, tak rozrządzone i umiarkowane bez Naywyżſzey władzy Kościelney bydź nie może. Wſzyſtkie uſtawy tego zboru Kościoła Katolickiego w Kraiach Rzeczypoſpolitey uroczyście przyięte ſą. Nie należy, nie przyſłoi lekce ważyć tak świętych obowiązków. Czynić wſzyſtko poważnie i porządnie, powinnością ieſt tym więk-

http://rcin.org.pl

ſzą, im czyniący więcey ma władzy. więcey doſtoieńſtwa.

Nie można doſtatecznie wychwalić tego uczucia ludzkości, z którey w tym paragraſie takie poczynione ſą oſtróżności i warunki względem przyimowania oſób, a zwłaſzcza płci ſłabſzey do Klaſztorów, aby zagrodzić okrutnym przymuſóm z ſtrony wyrodnych Rodziców, lub kogożkolwiek innego i okropnym ztąd wynikaiącym ſkutkom. Niech ſię tego prawa ci boią, którzy litości i ludzkości w ſercu nie maią. Lecz niewiem, czyli rzecz dobrze zważywſzy, ſzczegòlne tych examinòw okoliczności, przywłaſzczenie ich tym Cywilno-Woyſkowym Kommiſsyom, nie będą ſię komu wydawać oſobliwſzym i trochę dziwnym ułożeniem? Pierwſzy raz Zołnierſkie i Duchowne intereſa do iedney ſię Juryzdykcyi ſchodzą, pierwſzy raz iedenże Urząd ma rozeznawać, i to: czyli Zołnierz nie pokrzywdził Mieſzkańca Kraiu, i to,

Fundacji im. J. J. Michalskich Ze zbiorów

http://rcin.org.pl

czyli Panna ma prawdziwą wokacyą do Klaſztoru. Tam ieſzcze odſyłaią Duchownych o Dzieſięciny z wieśniakami, tam o dobrowolne od wieśniaków w pewney kwocie uczynione ofiary, tam Plebanów o Szkołki Paraſialne. Trzeba będzie tym Kommiſsyom dodać ieſzcze tytuł Kościelnych do Cywilno-Woyſkowych.

Czy toż ſamo Prawodaćtwo iednoſtaynie, ſtoſownie i podług iednychże Prawideł chcąc poſtępować, obmyśli iaki ſpoſób, żeby przymus Rodziców, Opiekunów nie mógł niewinnych ſwoich władzy ofiar niewolić do Małżeńſtw, od których one wſtręt maią, które ſię przez względy fortuny, pokrewieńſtwa, a czaſem przez dziwactwa ſtarſzych układaią? Mógłby kto mówić: zabeſpieczacie młodzież waſzą od przymuſzania Rodziców do życia Zakonnego, gdzie przed profeſsyą, roczna lub dwuletnia proba, daie doſyć czaſu do oświadczenia ſwoiey woli, do znalezienia ſpoſobów, albo uproſzenia tychże Rodziców, albo

http://rcin.org.pl

uchylenia się z przymusu; gdzie się nigdy iak po szesnastu leciech śluby nie czynią; gdzie po Professyi osoba Zakonna ma przez mądrość Kanonów do piąciu lat pozwoloną reklamacyą przeciwko przymuszonym ślubom: a nie macie baczności na ten przymus, który młode osoby bez doświadczenia, bez znania przyszłych swoich małżonków, bez pozwolonego czasu do namysłu wprzęga w wieczne spólnego życia śluby, który ośmielony prawem dwanaście lat wieku za dostateczne płci słabszey do rzeczonych związków wyznaczaiącym, nie ma względu na przyrodzoną wolność; który zatrwożone dzieci do tey ostateczności przywodzi, że albo w nieszczęśliwym pożyciu gorzko lata swoie przepędzać muszą, albo do pełnych kłopotu a częstokroć zgorszenia i wstydu, rozwodów przychodzić. Trzeba zawsze skutek z przyczyną, stosunek ustawy z ogólnym prawidłem, wniosek z począt-

http://rcin.org.pl

kiem, iednoſtaynie i nieoddzielnie łączyć.

Co do Klaſztorów męſkich: chce proiekt, ażeby młodzieńcy dopiero po 24. latach wieku do Zakonu wſtępować mogli, wyimuie po części od tego zakazu Zgromadzenie Piarów i Bazylianów z tym iednak warunkiem, że chociaż do nich wſtąpić młodzianie ſzeſnaſtoletni mogą, profeſsyi iednak aż dwadzieścia cztery lat maiący czynić nie powinni. Zaſtanowić ſię nad tym rozrządzeniem należy. 1mo. Czyli nie ieſt zamiar, a choćby i zamiaru nie było, czyli nie widoczny ieſt ſkutek tey uſtawy, zniſzczenie Zakonów. Kto tego nie widzi, darmo ieſt przywodzić mu dowody. W Kraiu naſzym, gdzie tak mało Plebanii, gdzie nie wiele Swieckich Kſięży; gdzie przez różne Duchowieńſtwa uciſki, liczba ich zmnieyſzać ſię będzie; wielka ieſt potrzba Zakonników. Zaden Paſterz na Wielkanocne ſpowiedzi, na Uroczyſte nabożeńſtwa, na admi-

http://rcin.org.pl

niſtrowanie zdrowym i chorym Sakramentów, i na inne dla dobra wiernych poſługi, nie obeydzie ſię bez pomocy Zakonników. Uſzczuplone dochody, nie potrącone w likwidacyi po wielu mieyſcach penſye Wikaryuſzów, ſprawią, iż potrzeba będzie ſamemi Zakonnikami te mieyſca zaſtępować. Otóż właśnie robią ſię takie uſtawy, żeby tę pomoc Kościołom Polſkim przez zniſzczenie Zakonów odiąć. 2do. Wielu ſtyſzeć proiektuiących, ażeby Zakonników użyć do Szkoł Publicznych, a tu ſię wſzyſtko dzieie, żeby Zakonników niebyło. Nie ieſt baczna pomnażać na kogo obowiązki, wyciągać więcey poſług, a odeymować wſzelkie do tego ſrzodki przez dziwne zakazy, przez zmnieyſzenie ſpoſobów życia i uſzczerbek dochodów, odeymować, mówię, ſrzodki zadoſyć uczynienia tym zamiarom, tym poſługom. 3tio. Jezeli zaś potrzebne i użyteczne ſą Zakony, iakże oſoby z pomiędzy nich

http://rcin.org.pl

znaydą się do tych celów zdatne, kiedy w poźnieyszym wieku wstępuiący nie będą mogły usposobić się wcześnie przez edukacyą powołaniu swemu właściwą do tego, do czego ich użyć pragniemy. *4to.* Mówiąc o Piarach i Bazylianach rozkazuie się Jm od wniścia do Zakonów w leciech szesnastu, odkładać Professyą do 24. a zatym wolno Jm w przeciągu tych lat 8. porzucić Zakon. Żywieni, utrzymywani, w naukach ćwiczeni, wychodzić będą na świat, przed ślubami, zawód uczynią tym Zgromadzeniom i powszechności, koszta będą dla nich stracone, a Kray z Nauczycielów Publicznych pozbawiony. Czyż obmyśla ten Proiekt, iakim sposobem, takiemu zawodowi, takiemu oszukaniu, iakie się często trafiać może, takiey szkodzie tych Zakonów, takiey potrzebie Edukacyi zagrodzić i zaradzić &c.....

§ VI.

http://rcin.org.pl

§ VI. SEMINARYA

1mo. Kiedy w famey rzeczy Biſkupi czynią zadoſyć powinności ſwoiey, i w zachowywaniu Seminaryów, i w opatrywaniu potrzebney dla Kościołów liczby ſpoſobiących ſię młodych Kleryków, zdaie ſię, iż to proiektowane oſtrzeżenie opuſzczone bydź mogło. Nie trzeba napominaniem i nakazami ſzafować.

2do. Funduſz czyli wydatek, który teraz na oſoby zgaſłego Zakonu Jezuickiego idzie, gdy tych nie ſtanie, obrucony bydź muſi na Emerytów to ieſt wyſłużonych Nauczycielów dziſieyſzych. Zwątliwſzy bowiem ſiły ſwoie na tey poſłudze, ſtrawiwſzy wiek prawie cały, muſzą odbierać przez wſzelką ſłuſzność, na reſztę dni ſwoich opatrzenie, i to ieſzcze obfitſze niż odbieraią teraz Ex-Jezuici. Więc nie będzie można z penſyi wymieraiących Ex-Jezuitów, utrzymy-

http://rcin.org.pl

wać Seminaryów. Gdyby przed ułożeniem Proiektu zapytano się było Kassy Kommissyi Edukacyiney; to uwiadomienie okazałoby nieskuteczność umyślonego i podanego sposobu.

3tio. Na nieszczęście postępowanie ninieysze z Stanem Duchownym zabeśpieczać nie może Seminarya, o skutku tey deklaracyi i przyrzeczeń, które się okazale w Proiekcie na końcu tego paragrafu ogłaszaią, to iest: *że Skarb Rzpltey do nayprzyzwoitszego Seminaryów opatrzenia, przykładać się będzie.* Suplikuiemy nie brać nam tego, co Przodkowie nadali, co Prawo utwierdziło, a nie żądamy nowych darów, a dopieroż szczodrych oświadczeń.

§ VII. BENEFICIA

W każdym kraiu w dawaniu Beneficiów miano wzgląd na szczupłość i nierówność dochodów. Ze więcey iest ubogich i do uczciwego

http://rcin.org.pl

życia nie wyftarczaiących Plebanii, dla tego i w tych nawet Państwach, gdzie nayściśley co do tego punktu zachowuią się Kanony, zachodziły pozwolenia, aby ieden więcey posiadał Beneficiów. Tę potrzebę nie pociągnienie proiektuiącego albo nakazuiącego piora, ale rzetelne opatrzenie znieść i uspokoić może. W Polszcze miano ieszcze wzgląd, że Xięża posługi publiczne odprawować winni, że Kapituły więcey tytułów, niż chleba daią: a gdyby kto przydał, że nie dawne Seymy straszny uszczerbek dochodów Plebańskich przyniosły, iakążby na to rozsądek i słuszność odpowiedź dały. Umnieyszaią się pożytki, naruszaią własności, czynią się arbitralnie o czynszach, prowizyach, dziesięcinach ustanowienia, a nakładaią się obowiązki podwóynych ofiar, płacenia Subsidii Charitativi, nie wytrącaią się od likwidacyi podatkowych istotne, i nie od woli Plebana zawi-

http://rcin.org.pl

ſie na Kościoł, Organiſtów, Zakryſtyanów i tym podobne wydatki, ieſzcze nakazuie ſię utrzymanie Szkoł Parafialnych Plebanom nie płacącym 20. od 100. (*) potym wſzyſtkim publikuią ſię rygory Kanoniczne o iedności Beneficiów, o wykonaniu ściſłym obowiązków &c.

Dalſza część tego Paragrafu takowe względem poſiadaiących Beneficya w Polſzcze razem i w innych Sąſiedzkich Kraiach czyni rozrządzenie. Aby ci, którzy *intra & extra regnum Beneficia ad præſens* poſiadaią, względem iednak tych tylko Państw Sąſiedzkich, w których wyſzły dyſpozycye nakazuiące rezygnować Beneficya Ducho-

(*) *Jeſt to punkt w Prawie o Kommiſſyach Woiewodzkich Koronnych umieſzczony, ktory ſpodziewnć ſię potrzeba, że Prześ: Stany ſproſtować i poprawić zechcą nakazuie ſię tam Kommiſſyom dazierać, ażaby Plebani nie płacąty za. od 100. utrzy-*

http://rcin.org.pl

wnym posiadaiącym inne w kraiach naszych stanowiemy, iż w przeciągu roku iednego deklarować się maią, przy ktorych chcą zostać, a to ukaranie Sąsiedzkich Państw, nikt tylko Polak trzymaiący Beneficium i w obcym i w swoim kraiu cierpieć i ponosić będzie. Wspanialey sobie Rząd wolny Republikancki postępować powinien.

§ VIII. ANNATY

Nie wątpię, że świadomsi tey rzeczy, dokładne swoie przełożenia i obiaśnienia dadzą. Nie bez przyczyny rozumiem, że czyniący pro-

mywali szkolki i o tym do Kommissyi rzeczonych donosili, a niepełniący tego (niewiem, czy niepełniący donienieśienia, czy niepełniący trzymania szkołki) za winę Złł: 1000: płacili. Naprzod iest to nowy ciężar, nowy obowiązek na Ple-

http://rcin.org.pl

proiekta w tym punkcie nie ma pewney, względem niego wiadomości, że się nie pytał: ani słuchał znaiących; że się pospolitym gadaniem i deklamacyami uwiodł. Ja to tylko wiem. 1mo. iż w kraiu naszym do małey bardzo kwoty ściągaią się te opłaty, bo naprzod idą iedynie od Biskupstw, Opactw i niektórych Prelatur w Miesiącach Papieskich, których się sześć w Roku rachuie; i nie są to właściwie Annaty, to iest dochody roczne Biskupstw i Beneficiów, ale z mocy traktatów i konkordat ugody i taxy bardzo szczupłe, bo od Biskupstw, ani dziesiąta część intraty nie idzie w tych osobliwie czasach, a inne Be-

---

bana włożony bez względu na możność iego; powtore: a kiedy Pleban nie placący 20. od sta nie ma dochodu iak 400. 500. lub trochy więcey Złł: iakich się w samey rzeczy nie mało znayduie, z ktorych wszystkie potrzeby Kościoła i domu opatry-

http://rcin.org.pl

neficia choćby naybogatsze otaxowane są około Czerw: Złł: 20. i to się rozumieć ma tylko o Beneficyach Kollacyi Biskupiey, kiedy zawakowanie ich w Miesiące Papieskie przypadnie; a zatym opłata od expedycyi podług rzeczoney nawet taxy, nie rozciąga się do Beneficyów Kollacyi Krolów, Szlachty y Miast. Uczyniony nie dawno porachunek, ze w przeciągu lat 10. licząc od wszystkich expedycyi Biskupstw, Beneficyów, od expedycyi dyspens, i innych ogułem Rzymskich, rok na rok nie wypada więcey nad 4500. Czerw: Złotych rzecz zaś iest pewna, iż wydatki

---

wać musi, czyż on utrzymaniu Szkołki wydoła. 3tio Jakże za niepodobieństwo kogo karać, iakże tego który tak ubogim iest winą 100. Zll: obkładać. 4to. Czyż nie daie ten punkt prawa okazyi nowych nciskow i klopotow dla Plebanow okazyi do arbitralnych postępkow i nowego samym-

http://rcin.org.pl

Dworu Rzymſkiego, albo wchodzące do Polſki, albo łożone na rzecz Polaków, daleko mſpomnioną kwotę przewyżfzaią, bo że krótko niektórych tylko dotknę: żaden Nuncyuſz mniey od 6000. Czerw: Złł: w Polſzcze nie expenſuie. Na Papieſkich funduſzach ſtało Seminaryum Bruniberſkie, ſtoi Allumnat Wileńſkiey edukuiącey ſię młodzi... Allumnat ze Lwowa do Kamieńca przeniefiony pod dozorem Teatynów, w Rzymie w Collegium Germanicum utrzymuie Papież dzifieyſzy przez ſzczególną dla Polſkiego Narodu przychylność ſześciu naſzych Kleryków, gdzie we wſzyſtkich potrzebach opatrzenie i na-

---

że Kommiſsyom zatrudnienia. 5to. Chwalebna zaiſte gorliwość o pomnożenie tych Szkolek, ale czemuż Plebanowi koniecznie bez względu czy może czy nie może, a nie Panu i gromadom ten obowiązek wydatku ma ſię przepiſywać?

http://rcin.org.pl

ukę maią &c. Wiem 2do. Jż traktaty i konkordaty ſpolnie uczynione iedna ſtrona arbitralnie rozkazuiącym ſpoſobem uchylać i zamieniać nie może. Jż w iednym z Sąſieddzkich Państw, mimo uporu panuiącego, za mocnym przełożeniem umów i traktatów wzaiemnych, za ſtałym poſtępowaniem Papieża i Biſkupów względem Bull, dyſpens, do tego przyſzło, iż podług dawnego zwyczaiu opłaty od expedycyi, które ſię Kancellaryom należą; i na Kościoły i Szpitale Narodowe w Rzymie będące obracać ſię zwykły, oddawane bydź muſzą. A zatym ani ſię z ſłuſznością ani z przyſtoynością zgadza, tak mówić, iak mówi Proiekt: że ſię ta rzecz z Oycem Świętym traktować ma, a tym czaſem obrocenie tych opłat do Skarbu *pro omni eventu* do ſkutku przywodzić. 3tio. Gdyby rzeczone opłaty raz podług Proiektu do Skarbu na lat 10. zabrane były, nie można ſię ſpodziewać, ażeby po upłynieniu po-

http://rcin.org.pl

mienionego czaſu znowu ſię do Stolicy Apoſtolſkiey powróciły; bo ieżeli Proiektuiący na nagłości potrzeb Rzpltey to zabranie gruntuie i uſprawiedliwia, któż zapewni, że po ſkończeniu lat 10. równie, lub bardziey ieſzcze nagłe nie pokażą ſię potrzeby i do większych zaborów nie narodzą Proiektów?

§ IX. *Dziesięciny Maldraty i Meſzne.*

Po tylu dawnych przez różne uſtawy przymuſach do czynienia kompozyt o dziesięciny, przez które nakazy prawo własności funduſzowey ieſt naruſzone, ten, o którym tu mowa proiekt nowe i oſobliwſze w tey rzeczy narzuty władzy Prawodawczey doradza. Godzi ſię tu zapytać, czyli Ludzie Swieccy Dziesięciny, Maldraty i Meſzne Kościołom opłacaiący, maiąc w ręku, albo rozumieiąc, że maią moc ſtanowienia i nakazywania

http://rcin.org.pl

wszystkiego, nie powinni się obawiać zarzutu chciwości i szczególnego swych pożytków zamiaru.

Ale przystąpmy do osobnych tego paragrafu części. Przeświadczyć się może Proiektuiący czytaniem pisma nie dawno wydanego pod Tytułem: *Do Prześwietney Deputacyi od Seymu do Interessow Duchowieństwa Polskiego wyznaczoney:* iako przepisy takowe prawu własności i wolnemu iey użyciu przeciwne są, iako żadna władza nie ma prawney mocy czynienia takowych nakazów, iak szkodliwe ztąd skutki wyniknąć mogą.

Paragraf ten zacząwszy od oświadczoney zwykłym sposobem, chęci i gorliwości o iedność i zgodę Stanu Duchownego ze Swieckim, od uszanowania ku Religii, zwykłym też sposobem przystępuie do nowych uciążliwości i szkód Duchowieństwa. Doradza ustawę przymuszaiącą, ażeby dziesięciny, owocc ziemi w snopach i ziarnie, Pa-

http://rcin.org.pl

ſterzom, i Kościołom prawnie od pobożnych Przodkow nadane, iako własnośc funduſzowa poſiadane, koniecznie, nie radząc ſię nawet woli daiących, też dziesięciny w pieniężne opłaty zamieniane były. Naylepſzy ſpoſób zachowania zgody i ochronienia od proceſsów! ponieważ częſte zachodzą ſpory prawne o własność, o wypłacenie czynſzów i prowizyi, tedy znieść własności, znieść należyte wypłacania a będzie zgoda i ſpokoyność! Ponieważ naywięcey ſię proceſſów z gruntowych poſſeſſyi o granice wſzczyna, wziąć grunta na Skarb, a co grunta czyniły, ze Skarbu dziedzicom i dzierżawcom wypłacać. I nie można na to użyć wielkiego tego Argumentu; to co inſzego, to gruntowa własność, a to tylko dochody. Bo zaſada tych wnioſków iednaż ieſt: bo czy gruntowa czy ſnopowa, czy dziedziczna oſobiſta, czy dziedziczna funduſzowa własność zawſze ieſt własnością. Nie-

http://rcin.org.pl

bespieczny więc iest ten zgody i spokoyności powòd, kiedy dla tego, aby processów nie było, narusza się prawo wolnego własności używania, a narzucaią się zwyczayne despotycznym rządom regulamenta.

Nie dość na tym, że sobie dawne ustawy porobiono, że od Urbana Osmego Papieża dla zagrodzenia ustawicznym dokuczaniom zyskano zezwolenie i przykaz dla Duchownych Polskich, żeby z pewnemi warunkami i uroczystościami Kśiądz wchodził z Kollatorem i inną Szlachtą w kompozyty o dziesięciny, skoro ci Panowie tego żądać będą. Dzisieyszy proiekt maiąc to zamało, nie słychanym sposobem nakazuie iak nayszurowiey iuż nietylko Kśiężom, ale wszystkim dziesięciny do Kościoła daiącym, ażeby czy chcą, czy nie chcą bez odpuszczenia, bez folgi, kompozyty czynili, na pieniądze ie odmieniali. Zkądże to w iakimkolwiek bądź kraiu,

http://rcin.org.pl

dopiero w tym co ſię wolnością zaſzczyca władza iaka ma tę moc, żeby dobrowolne z natury ſwoiey umowy między Obywatelami, między Właścicielami nakazywała. Czy kiedy o Kſięży idzie w Państwie Katolickim, w Rządzie Republikanckim, wſzyſtkie nayświętſze przyrodzoney i Cywilney wolności prawa uſtępować maią! czy chceſz czy niechceſz: czyń taki i taki kontrakt. Ty niechceſz; Sędzia, Urzędnik publiczny za ciebie go ucyni, a ty ſię poddać muſiſz. Jeżeli Sędzia nie uczyni, od Urzędu na dwa lata oddalony będzie. A to co! ieſzcze nigdy nieſłychane zakazy, przymuſy gwałty, groźby, kary.

Dałby Bóg, aby tak władza Rządowa czuwała nad prawdziwemi urzędow obowiązkami, aby taką kaźnią uzbroioną rękę nad wſzelkiemi ich przeſtępſtwy zawſze wiſzącą trzymała, a nie w tenczas tylko, gdy o dzieſięciny idzie!

http://rcin.org.pl

Ktòż to czynić i przykazywać będzie te kompozyty? Sędziowie Ziemſcy. Ci ſami, ktòrzy daią dzieſięciny, ci, ktòrzy Krewnych i Przyiacioł dzieſięciny daiących maią, ci ſami o cenie, o karach ſtanowią; bo przydani dway Kſięża, bez ktorych nawet gdyby nie ziechali, czynić Sędziowie mogą, i liczbą i przełożeniem ſwoim w tych oſobliwie czaſach mało co wſkuraią. Już tego nikt nie powie, że przemoc ieſt z ſtrony Duchowieńſtwa! appellacya do Trybunałów! Co koſztu, co kłopotu w rzeczy, o ktòrą w żadne ſpory wchodzić niechciałem! Tak to umnieyſzaią ſię okazye kłòtni i proceſſów? tak ſię utwierdza ogłaſzana ſpokoyność dwòch ſtanow?

A kto niewidzi w tych zamianach ſnopow, lub ziarna za opłaty pieniężne, naprzòd nierówności tych dwóch rzeczy, potym niepewności dochodu? Zboże zawſze równo przychody i wydatki reguluie. Pie-

http://rcin.org.pl

między wartość z wielu przyczyn w różnych czaſach, różna być muſi: za tą różnicą odmienia ſię cena tego wſzyſtkiego, czego życie Plebana, czego goſpodarſtwo, czego utrzymanie Kościoła i ſług iego potrzebuie? Co ſię dziſiay dzieſięcią złotemi kupić może, za lat kilkanaście pewnie i za trzydzieści złotych nie doſtanie. To codzienne doświadczenie potwierdza. Krzywdę więc Pleban w tey zamianie ponoſi (*)

Niepewność w którąby dochody Kościołów przez takową zamianę wprawione były, tak ieſt oczywi-

(*) *Jeden z bardzo światłych i cnotliwych Poſłow, który kocha prawdę, tknięty tą uwagą, wynaydował takie umiarkowanie, aby, gdy ſię czynią kompozyty do pewnego terminu, nie długiego czaſu np. lat kilkunaſtu czynione i odnawiane bywały.*

http://rcin.org.pl

ſta, że rozſzerzać ſię z tą uwagą nie potrzeba. Tyſiąc ſię zawſze przyczyn z ſtrony Dworów, z ſtrony wieśniaków do zawodu wynaydzie, nieurodzay, niedoſtatek częſty pieniędzy, trudność ich doſtania, uraza do Kſiędza, przemoc, nieſprawiedliwość, albo gwałtowna, albo wykrętna. A Kſiędza upominaiącago ſię o tę odpłatę; z niczym odprawią; pozywać ſię każą. Tym czaſem Pleban zwłaſzcza ubogi co pocznie? Opłata mieyſcami wynieſie złotych kilkadzieſiąt, a prawo ſię nie obeydzie bez kilkuſet. Proiekt niby opatruie nagrodę, że koſzta prawne powrócone będą podług umiarkowania Sądu. Otoż beſpieczeńſtwo *podług umiarkowania Sądu*! Ale ia niechcę prawa, ani z Panem, ani z poddanym, ſami mnie przymuſzacie, ſami mnożycie do proceſſow okazye. Bo oto ieſzcze złe widocznie z tego rozrządzenia wynikaiące. Częſte zawody, bo ten co nie

http://rcin.org.pl

zna rzeczy, co ſobie umyślnie oczy zaſłania, ten tylko to zaprzeczeć może. Częſte zawody, a zatym częſte ſprawy. Teraz rzadkie proceſſa o dzieſięciny w ſnopach, bo te ſię łatwiey odbieraią niż pieniężne. Bo łatwo ſobie i Włościanie i Dwory zaradzą, kiedyby opoźnienie w wytykaniu ſzkodą w ſnopadach groziło. A nim ſię proceſs zakończy ubogi Pleban w iaką ciaſnotę wprawiony! Przynaymniey dotąd umowy niofły, że kto podług kompozyty nie złoży Kſiędzu na Swięty Jakob umówionych pieniędzy, Kſiądz miał prawo zaraz wytykania i odbierania dzieſięcin. Wnimieyſzym proiekcie termin wolny do nieoddawania przeciągniony ieſt po żniwach aż do dwudzieſtego Grudnia. Tak nowe uſtawy doſkonalą dawnieyſze, tak młodſi poprawuią Przodkow. Czyż przez takie prawo nietylko Plebaniie, ale i Szpitale, Szkołki i inne tym podobne funduſze, na dzieſięcinach o-

http://rcin.org.pl

ne w niepewności dochodow, w zawieſzeniu potrzeb dla ubogich i chorych zoſtawać nie będą. Jak ſię im ta zwłoka prawna o złotych kilkadzieſiąt lub kilkaſet zaſtąpi.

Ale tą proiektu częścią zdaie ſię, że baczność na wieśniakow (poddanych) kierowała. Mówiono ſobie: ſą uſtawy Kraiowe o kompozytach dworow i ſolwarkow, lecz nie maſz o dzieſięcinach od poddanych; wzgląd na ich goſpodarſtwo wymaga, żeby ta uſtawa i do nich rozciągnioną zoſtała. Wielbię tę ludzkości względy na poſpolſtwo pod Jmieniem poddańſtwa zoſtaiące, a życząc, aby ta ludzkość i ſłuſzność w całey ſwoiey obſzerności panowała, takie mam z dobrem ludu prawdziwym zgodne uwagi. 1mo. Jako dawne prawa zaleciły, aby Duchowni na żądanie Szlachty przychylali ſię do czynienia kompozyt (nie wchodząc iuż w uważanie ściſłych ſłuſzności porawideł) tak aby

http://rcin.org.pl

taż ſama wolność umawiania ſię o dzieſięciny poſpolſtwu zoſtawiona była. Jeſtem pewny, że z tego rozrządzenia kontenci będą. Nie mówmy: *nie znaią oni ſwego dobra.* Bardzo go znaią, a ten argument, *nie znaią*, mógłby od kogo niebeſpiecznie bydź użyty. Owoce ziemi ſą ich własnością, goſpodarſtwo, ich ieſt rzemioſłem, pożytek każdego tyka. Wolą częſtokroć wieśniacy łatwiey, wygodniey im to bywa, oddać w ſnopach należytość, aniżeli ſzukać gotowego groſza. Spuśćmy ſię na nich, a czynić będą umowy z uczciwością i ſłuſznością: *zdo.* Na co ten przydatek? *żeby pieniądze Dwor odbierał i Kſiędzu oddawał.* I chłopi i Kſiądz wolą proſto z ſobą mieć ſprawę: czemu chłopi nie maią bez żadnego poſrzednictwa oddać, czemu Kſiądz nie ma od nich odbierać należytosci Kościoła? Może ſię beſpiecznie władza Dworſka nie zatrudniać tą robotą. Jm proſcieyſze ſpoſoby, tym

http://rcin.org.pl

są pewnieysze. Niech się Dwory własności ich nie tykaią. *3tio.* I przez tę ustawę ieszcze się nowe źrzodło processów otwiera, sprawy z chłopami, nowe wzaiemnych między Kapłanem i dobrym a spokoynym ludem niesmakow, nieufności i niesnasek źrzódło. Psuie się naywiększe dobro, wiara i ufność w Pasterzu, od którego powodowania i starań, nauka i niezmierne tak duchowne, iak doczesne pożytki zawisły. Te wielkie względy więcey u Prawodawców ważyć powinny, niż skrzętny duch rozrządzenia cyrkularnego.

Sposob pawściągnienia prawnych processow między Duchownemi.

Wstęp do tego punktu zwyczayny od oświadczaney chęci zgody iedności i uszanowania ku Duchowieństwu. Potym idzie ustanowienie i nakaz, ażeby żaden Duchowny nie mógł się o swoią należytość, o krzywdy od

http://rcin.org.pl

Swieckiego ſobie uczynione upominać, aż ſię Biſkupowi, lub Konſyſtorzowi wprzod opowie, i dopiero, gdy do ugody nieprzyidzie, za ich zezwoleniem po ſprawiedliwość do Sądow zwyczaynych udawać ſię może. Oſobliwſze rozrządzenie! Gdyby droga ugody wſzyſtkim Obywatelom za równo przez uſtawę kraiową przepiſana była, tym ſamym Duchowni pod iednym prawem zoſtaiąc, równy w tey mierze mieliby obowiązek: ale, żeby Prawodawca na iedną Obywatelów klaſſę oſobliſwſze warunki wkładał, oſobliwſze pożytkom iego tamy zaſtawiał, wſzyſtko na ſawór iednych czynił, to ieſt nieſprawiedliwością wołaiącą w Niebo!

Bo w ſamey rzeczy nic w takowych nakazach nie widać, tylko żeby Kſiędzu zatrudnić ſprawiedliwość i doyście ſwey należytości, gdy ze Swieckim ſprawa. Pleban ukrzywdzony nie może ſię tak upominać o ſwoie, iak może inny Obywatel

http://rcin.org.pl

ukrzywdzony. Gdyby albowiem nie ten Duch proiektuiącym rządził, ale równą chciał zachować ſłuſzność, powinien był napiſać, że też ani Swiecki proceſſować Kſiędza nie może inaczey, tylko opowiedziawſzy ſię Biſkupowi, i dopiero za nie doyściem zgody, pozywać Kſiędza do Sądów i Trybunałów. Prócz tego nie Biſkup, lecz Pleban ieſt właściwym rządcą, opiekunem i obrońcą maiątku plebanii. On na utrzymanie iego przyſięga. On wſzyſtkie ciężary goſpodarſtwa i opłat publicznych, pod któremi zoſtaie plebania, ponoſi. Biſkup nic do nich nie ma. Zwierzchność nie daie właſności. Takim ſpoſobem, ani Biſkup żaden nie mógłby ſię ze Swieckim prawować, chyba wprzód udawſzy ſię do Papieża, i po niedoſzłey przez niego kombinacyi, pozwolenie od niego wydawania pozwów otrzymawſzy. Cóż ia temu winien, że tak dziwne wypadaią wnioſki, kiedy z iednych wy-

http://rcin.org.pl

padaią początkow. Co ieſt Biſkup w tey, o ktorey mowa, rzeczy względem Plebana, to ieſt Papież względem Biſkupa.

Nie możeż ſię trafić, ludzie ieſteśmy: że Biſkup będzie miał pobudki i względy pokrewieńſtwa lub innych związków z tym, ktory Plebanowi krzywdę uczynił. Nie znaydzieſz tyle ſpoſobow, żeby Plebana zatrudnił? Czy Prawodawca ma zawikłanie w dochodzeniu ſłuſznoſci pomnażać? A wſzyſtko pod temi urągaiącemi ſię ze ſłuſzności wyrazami, że ſię umnieyſzą kłotnie. Nie wſzyſtko, co umnieyſza ſpraw, ieſt ſprawiedliwe. Były wprawdzie wydane od niektórych Biſkupów podobne zalecenia; lecz nie wſzyſtko, do czego ci wyźſi Paſterze drogą rady i namowy zachęcaią, nie wſzyſtko, mówię, w prawo i przykazanie zamieniać można. Tamto ieſt chwalebne, podaie ſrzodki i rady, to zaś tchnie gwałtem, naruſzeniem równości, uciemiężeniem iedney ſtrony.

http://rcin.org.pl

A co ieſzcze w tym Proiektu punkcie znieważa Prawodactwo, co obruſzać każdego kochaiącego prawość i ſzczerość powinno, ieſt to, że nakſztalt appendyxu wſuniono i przyczepiono naſtępuiące rozrządzenie„ Gdzie grunta Altaryſtów i Prebendarzów znayduią ſię między gruntami Dworſkiemi, Kſiądz, po uczynionych krokach do Biſkupa lub Konſyſtorza udać ſię powinien do Sądu Ziemſkiego, a Obywatel Kſiędza pozwać może do Kommiſſyi Cywilno-Woyſkowey„ Otòż znowu nie zwyczayna dla Kſiędza Juryzdykcya, i inſza od tey, ktorą w iednymże rodzaiu ſprawy Swieckiemu Obywatelowi naznaczaią. Tam dopiero albo grunta zamienione być maią, albo uſtanowiony za nie i lokowany kapitał, a od tego iść prowizya z tą zwykłą pewnością i punktualnością dla ubogich Altaryſtow i Prebendarzów, iakiey po większey części w odbieraniu czynſzow i procentów doznaią Duchowni. Co tu

http://rcin.org.pl

razem niesprawiedliwości! Pod inny tytuł prawa insza rzecz podsuwana; i to się podaie chwalebnemu dzisieyszemu Seymowi, co się i naturalney słuszności i Prawom Krajowym de appendicibus w brew sprzeciwia. Nie maszże w tym ukrytey chęci uszkodzenia Duchownym? Potym, Ksiądz ma bydź pociągany do nowego i osobnego Sądu. Nie maszże w tym parcyalności? Nakoniec przymuszaią Go czynić zamiany, oddalać grunta, obracać ie w pieniądze, spuszczać się na prowizye. Niemaszże w tym naruszenia własności i obalenia bespieczeństwa?

Zakończenie przez uwagi ogólne.

1mo. Powtarzam, co się względem oświadczeń czci i uszanowania ku Religii i Osobom Duchownym wyżey namieniło. Nigdy nie należy słów uszanowania i czci ku Religii i Osobom służbie Ołtarza poświęconym używać, kiedy te wyrazy, z o-

http://rcin.org.pl

koliczności, z ktoremi ſą złączone, mogą dawać do rozumienia, iż ſą ſzczerą powierzchownością i uſtną grzecznością, dopieroż kiedy po nich ſkrzywdzenia naſtępuią, uięcie i naruſzenie praw, ſkażenie własności, zniewaga i poniżenie względem tych, do których ſię czynią oświadczenia. Powtarzam, to poſtępowanie podobne ieſt do ukazów Deſpotyckich, których początek, exordium, wyſtawnie gada o chęci dobra poddanych, a kończy na arbitralnych nakładaniach, na uciemiężeniu, na uſzczerbku wolności i maiątku. Z takiego uſzanowania, żeby nas ſłowami czcić, a rzeczą krzywdzić, wypraſzamy ſię bardzo. Znamy ſię na tym, iakie w Państwie Katolickim od wiernych Boga czcicielow ſtanowi kapłanow i ſług Bożych uſzanowanie prawdziwe należy. Stan ſię cały poważa, winy oſob oddzielaią ſię od charakteru i urzędu, po ſąd i poprawę odſyłaią ſię bez rozgłaſzania; bez zgorſzenia do wła-

http://rcin.org.pl

ſney Zwierzchności; nie lżą ich po Zgromadzeniach Publicznych, prawa ich, ſwobody w całości ſię zachowuią, w ſprawach i potrzebach wzaiemnie ſię z niemi znoſzą, za równych z ſobą w względach ſłuſzności i przyſtoyności poczytuią.

2do. Duchowieńſtwo w przełożeniach i prożbach ſwoich nie o łaſki, nie o wynieſienie, nie o nowe dary i względy dopraſza ſię, i owſzem ofiary ſowite i daniny nie lekkie oddaie na dobro Rzpltey. Ale odezwy Jego ſą o to, aby Jm ſprawiedliwość równą z Jnnemi Obywatelami zachowano, żeby ich własności i maiątki naruſzane nie były, żeby prawa nie tchnęły parcyalnością, żeby nie weyrzawſzy, nie rozt ząſnąwſzy rzeczy, i nie znaiąc, co ſię w ſzczególności po kraiu dzieie, żeby mówię, nie rozumiano i nie mówiono o niepożyteczności, o zaniedbaniu obowiązków, o użyciu dochodów oſób Duchownych, na różnych ſtopniach zoſtaiących, żeby proiektów

http://rcin.org.pl

i układow względem Duchownych na pamięć bez należytego z niemi znieſieniaſię nie utwarzano, żeby, zamiaſt ſpolney namowy, zdań i wymyſłów ſwoich z obrażaiącym rozkazywaniem nie narzucano. I w ſamey rzeczy zamiaſt tych, któreśmy roztrząſali punktow, wieleby raczey pożytecznych ważnych rad i proiektów, około wielkich dobra Religii i dobra Kraiu widokow, z Duchowieńſtwem ułożyć i podawać można było. Zapewne Prześ: Deputacya, idąc za światłem i Cnotą ſwoią, a doyrzałym wſzyſtkich rzeczy zważeniem, wykona naydoſkonaley, dane ſobie od Zgromadzonych Stanow zlecenie.

3tio. Obrażenia iedney, lub więcey Klaſs Obywatelow, ſzkodzą poſpolitemu dobru, wprowadzonym ſzczęścia i porządku początkom, ſławie Prawodaćtwa. Gdyby ieſzcze po tylu cioſach ſamowolnie nam zadanych, i ten proiekt, o którym rzecz mamy, przyięty zoſtał; wołać by-

http://rcin.org.pl

śmy, narzekać, żalić się, na uciski, przemoc, zniewagę, nieprzestali. Wierni Oyczyznie, posłuszni Zwierzchności wśrzod heroizmow, na które się nam wysilać każą, w goryczy serca, w niesmaku takiego życia nie ustannie do odmiany i poprawy losu naszego wzdychać będziemy. Te uczucia są naturalne, żadna ich władza nie wygasi, żadna nie przytępi. Dam wszystko na ratunek Oyczyzny, ale mi przemocą niebierz, ofiaruię więcey, niż inni ale mnie ze wzgardą nie obciążay. Niech tylko wszyscy Obywatele szczerze ofiarę oznaczoną z tą ścisłością którey prawda wyciąga oddaią, a nikogo w Kraiu uciskać ani wymyślnych danin i zaborow nie będzie potrzeba.

4to Niech mi się stawi Proiektuiący, Sędzia, Prawodawca, który złożył wszystkie prywatnych pożytkow względy, który zapomniał, że iest osobą szczególną a pogląda na siebie iako na Opiekuna i obrońcę powszechnego dobra i szczęścia ka-

http://rcin.org.pl

żdego Obywatela, który, zachowawszy zapał na zwalenie przemocy obcey lub wewnętrzney, na zrucenie hańby Narodu, idzie w robocie Prawodawczey z zastanowieniem, rozwagą, zapytuie się serca ludzkiego i pierwszych praw natury, pierwszych zasad społeczności, i temi prawidłami rządzony równą wszystkim sprawiedliwość wymierza; który zimną głowę z gorącym miłością Oyczyzny sercem łącząc, na prawdę i cnotę obrócone ma oczy; nie na pochlebne i momentalne klaskania, ale na trwałą z rozumu, z sprawiedliwości, z udziałanego wszystkich Obywateli szczęścia chwałę, zarobić usiłuie; który sam się szanować umie, ani w mowie, ani w uczynku żadney lekkości, ani płochości nie popełnia, i nie daie powszechnemu zdaniu przyczyny pogardzania sobą; dla wszystkich ludzi wyrozumiały, od wszystkich przyimuiący prawdę i omyłki swoie przez słabość lu-

http://rcin.org.pl

dzką popełnione, wſpaniałością duſzy poprawia; i miłości własney, albo nie czuie, albo ią ſłuſzności i mądrości poświęca, ſtaw mi takiego Sędziego i Prawodawcę, a beſpieczny o zdrowie, cześć i maiątek móy, na łonie Oyczyzny ſpoczywać będę: ieżeli mnie dolegliwość iaka obudzi, pewny zaradzenia, naprawy i nagrody do niego ſię udam. Słuchaiąc przełożenia, które mu z uſzanowaniem, z wolnością przynioſę, nie nazwie śmiałym, niepoſłuſznym, nie podległym. Odeydę pocieſzony z uwielbieniem mądrości, ſprawiedliwości Jego. W wynurzeniu ſłodkiego uczucia mówić będę do Wſpół-Ziemkow moich: oddawaycie hołd temu rozumowi; który pewne ſpoſoby ſzczęśliwości każdego z Was obmyśla, który Wam drogę, abyście wolnemi i nikomu, prócz prawu, podległemi nie byli, ſkazuie, kochaycie to ſtre, w którym ſprawiedliwość i rzetelna dobra waſzego miłość oſiadła,

http://rcin.org.pl

którego te Swięte uczucia wpływaią w uſtawy i wyroki Jego. On zerwał okowy przemocy, on podniosł Szlachetność i męſtwo, on dochód i obronę Kraiowi obmyślił, a nikogo nie uciſnął, równość zachował, związki, iedność między Stanami wzaiemnym ſzacunkiem i zaufaniem utwierdził, i tak na błogoſławieńſtwa ludu, na ofiary u Ołtarzow, na łaſki Nieba zaſłużył.

http://rcin.org.pl
XVIII.1.54

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

511

http://rcin.org.pl

XVIII.1.511

http://rcin.org.pl